

**Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın
Tasfiye Edilmesi Komitesi**

**İklim değışikliği bağlamında afet riskinin
azaltılmasının toplumsal cinsiyet boyutları
hakkında 37 Sayılı Genel Tavsiye Kararı**

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
I. Giriş.....	3
II. Amaç ve Kapsam.....	4
III. CEDAW Sözleşmesi ve diğer ilgili uluslararası çerçeve.....	6
IV. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği konularında geçerli CEDAW Sözleşmesinin genel ilkeleri	7
A. Maddi eşitlik ve ayrımcılık yapmama.....	8
B. Katılım ve güçlendirme.....	8
C. Hesap verebilirlik ve adalete erişim.....	9
V. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili Özel Sözleşme ilkeleri.....	10
A. Değerlendirme ve veri toplama.....	11
B. Politika tutarlılığı.....	11
C. Uluslararası yükümlülükler, uluslararası işbirliği ve kaynak tahsisi.....	12
D. Devlet dışı aktörler ve uluslararası yükümlülükler	
E. Kapasite geliştirme ve teknolojiye erişim.....	13
VI. Başlıca endişe unsurları.....	14
A. Kadın ve kız çocuklarının toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmadan yaşama hakkı..	14
B. Eğitim ve bilgi hakları.....	16
C. Çalışma ve sosyal güvenlik hakları.....	17
D. Sağlık hakları.....	18
E. İnsani koşullarda yaşama hakları	19
F. Seyahat özgürlüğü hakkı	20
VII. Yaygınlaştırma ve raporlama.....	21

I. Giriş

1. İklim değişikliği, hava ve iklim kaynaklı doğabilecek risklerin sıklığını ve şiddetini artırarak küresel çapta afet riskleri ve bunların etkisini şiddetlendirerek toplumların bu tip tehlikelere karşı savunmasızlığını artırmaktadır.¹ Eldeki bilimsel kanıtlar, insan kaynaklı değişikliklerin iklim üzerinde dünya çapında meydana gelen ekstrem olayların büyük bir kısmından sorumlu olduğunu göstermektedir.² Meydana gelen bu afetlerin sonuçları insan hakları, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, artan eşitsizlik, azalan gıda ve su güvenliği ve sağlık ve geçim kaynaklarına yönelik artan tehditler gibi alanlarda kendini açıkça göstermektedir.³ Bir yandan iklim değişikliği herkesi etkilerken yoksullar, genç kuşak ve gelecek nesiller gibi iklim değişikliğinde en az katkısı bulunan ülke ve nüfus grupları iklim değişikliğinin etkisine karşı en savunmasız kalmış olanlar olarak öne çıkmaktadır.

2. Her ne kadar kadınlar, erkekler ve çocuklar iklim değişikliğinden ve bundan kaynaklı afetlerden farklı şekillerde etkilense de, birçok yetişkin kadın ve kız çocuğu daha büyük risk, yük ve etki ile karşı karşıya kalmaktadır.⁴ Kriz durumları önceden halihazırda var olan cinsiyet eşitsizliklerini şiddetlendirmekte ve ayrıca karşı cins ile karşılaştırıldığında mevcut eşitsizliklere ek olarak yoksulluk içinde yaşayan kadınlar; yerel, etnik, ırksal, dini ve cinsel azınlıklara mensup kadınlar, engelli kadınlar, mülteci ve sığınmacı durumundaki kadınlar, ülke içinde yerinden edilmiş, vatansız ve göçmen durumundaki kadınlar, kırsal kesimde yaşayan kadınlar, bekar kadınlar ile ergen ve yaşlı kadınlar süreçten orantısız şekilde etkilenmektedir.⁵

3. Birçok bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların ve kız çocuklarının yaşamları üzerinde etkili olan kararlar üzerinde sahip oldukları kontrolü sınırlamakla birlikte, onların ayrıca mevcut gıda, temiz su, tarımsal ürün girdileri, toprak, kredi, enerji, teknoloji, eğitim, sağlık, yeterli barınma, sosyal koruma ve istihdam gibi temel alanlara erişimlerini de sınırlandırmaktadır.⁶ Bu eşitsizliklerin bir sonucu olarak, yetişkin kadınlar ve kız çocukları, afet kaynaklı risklere ve geçimlerini sağladıkları kaynaklara yönelik oluşan kayıplara daha fazla maruz kalmakta ve dolayısıyla iklim koşullarındaki değişikliklere daha az uyum sağlayabilmektedirler. Her ne kadar iklim değişikliği bazı etkileri hafifletme ve bu etkilere karşı uyum sağlama programları, tarımsal üretim, sürdürülebilir kentsel kalkınma ve temiz enerji gibi sektörlerde yeni istihdam ve geçim fırsatları sağlayabilirken, kadınların diğer taraftan mevcut haklarına erişimde karşılaştıkları yapısal engellerin ortadan kaldırılmaması, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ve bölgesel ayrımcılıkları daha da arttıracaktır.

4. Kadınlar ve kız çocukları, afet durumlarında daha yüksek ölüm ve hastalık oranlarına sahiptirler.⁷ Cinsiyete dayalı ekonomik eşitsizlikler, özellikle hane reisinin kadın olduğu ailelerde kadınların daha yüksek yoksul yaşam riski ve sel, fırtına, çığ, deprem, toprak kayması ve buna bağlı benzer iklim bazlı tehlikeli etkiler karşısında savunmasız ve düşük arsa değerine sahip kentsel ve kırsal alanlarda gayri insani şekilde yetersiz yaşam koşullarında yaşamak zorunda kalması anlamına gelmektedir.⁸ Çatışma bölgelerindeki kadınlar ve kız çocukları, afet ve iklim değişikliği ile bağlantılı risklere doğrudan maruz kalmaktadır. Afet sırasında ve sonrasında kadınlar arasında daha yüksek ölüm ve hastalık oranları, yeterli sağlık hizmeti, gıda ve yiyecek maddesi, su ve hijyen olanakları, eğitim, teknoloji ve bilgiye erişimde karşılaştıkları eşitsizliklerin bir sonucudur.⁹ Diğer taraftan, toplumsal cinsiyete duyarlı afet planlama ve uygulamalarında erken uyarı mekanizmaları, sığınaklar ve yardım programları gibi koruyucu altyapı öğelerinin oluşturulamaması ise engelli yaşlı ve yerli kadınlar dahil olmak üzere çeşitli kadın gruplarının kendilerine özel ihtiyaçlarına erişebilme olasılığını çoğunlukla göz ardı edilmesiyle sonuçlanacaktır.¹⁰

5. Kadınlar ve kız çocukları ayrıca afet sırasında ve sonrasında cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riskiyle karşı karşıyadır. Sosyal koruma programlarının olmaması ve gıdaya erişimin güvenilir olmadığı durumlarda kadınlar, kendileri ve aile üyeleri için gıda ve diğer temel ihtiyaçlara erişmeye çalışırken toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin cezasız kalabilmesiyle de birlikte cinsel şiddet ve sömürüye sıklıkla maruz kalabilmektedir. Kamplarda ve geçici sığınma alanlarında, fiziki güvenlik imkanlarındakilere ek olarak, temiz içme suyu ve sağlık dahil güvenli-erişilebilir altyapı eksiklikleri kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artmasıyla sonuçlanabilmektedir. Engelli kadın ve kız çocukları fiziksel ve iletişimsel engele dayalı ayrımcılığın yanı sıra, ayrıca temel hizmet ve imkanlara erişilememeleri nedeniyle de afetler sırasında ve sonrasında cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel sömürü açısından özellikle risk altında kalmaktadırlar. Aile içi şiddet, erken ve/veya zorla evlendirme, insan ticareti ve fuhuşa zorlanma da afetler dönemlerinde daha olası konular arasındadır.

6. Kadınlar ve kız çocuklarının afet riskine ve iklim değişikliğine karşı savunmasızlığı ve maruziyeti ekonomik, sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir olgu olup, şiddeti azaltılabilir kavramlardır. Bu yaşanan savunmasızlığın boyutu, farklı afetlere ve coğrafi ve sosyo-kültürel bağlamlara göre değişiklik gösterebilmektedir.

7. Kadınların ve kız çocuklarını afetlerin etkilerinden korunmaya ihtiyacı olan pasif 'kırılgan gruplar' olarak sınıflandırmak, onların afetle birlikte oluşacak riskler karşısında sorunların azaltılması, afet sonrası yönetim süreci ve onların hali hazırdaki iklim değişikliğini hafifletme ve uyum çaba ve stratejilerini anlamada yetersiz kalan toplumsal cinsiyetçi klişesidir. ¹¹ Kadınların tam ve etkin katılımını sağlayan iyi planlanmış iklim değişikliği ve afet riskini azaltma girişimleri, sürdürülebilir kalkınma, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği hedeflerine ulaşılmasını sağlarken, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine önemli ölçüde katkı sağlayabilmektedir.¹² Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği bir ön koşul olduğunun altı çizilmesi gereken bir konudur.

8. İklim değişikliği ve afet riski durumlarında ortaya çıkan kadın insan haklarının hayata geçirilmesindeki önemli zorluklar ve fırsatlar ışığında, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (ilgili Komite), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kapsamındaki taraf devletlere afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili yükümlülüklerin uygulanması konusunda hususi rehberlik hizmeti sağlamaya karar vermiştir. Bu komite, ilgili sözleşmeye taraf devletlere ilişkin raporlarının sonuç kısmındaki gözlemler ve genel tavsiyeler kısmında, taraf devletlerin ve diğer üye paydaşların, belirtilen çerçevedeki hedeflenen yasalar, politikalar, risk azaltma ve uyum stratejileri, bütçe ve diğer önlemlere yönelik politikaları izleyerek, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği alanlarında kadınlara karşı ayrımcılık konusunu ele almaları hususunda somut adımlar atma yükümlülükleri olduğunun altını çizmiştir. 13 2009 yılında bu komite, "Tüm paydaşlar, iklim değişikliği ve afet riskini azaltmaya yönelik önlemlerinin cinsiyete, yerel bilgi sistemlerine duyarlı ve insan haklarına saygılı olmasını sağlamalıdır. Kadınların iklim değişikliği politika ve programlarındaki tüm karar alma süreçlerine katılma hakkı güvence altına alınmalıdır" tavsiyesine vurgu yapmıştır.¹⁴

9. Ayrıca bu komite, Birleşmiş Millet nezdindeki Ekonomi Komitesi, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Engelli Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Komitesi ile birlikte İnsan Hakları Konseyi Özel Usulleri dahil olmak üzere; diğer Birleşmiş Milletler insan hakları örgütlerinin çevresel bozulma ve afetlerin olumsuz sonuçlarına giderek daha fazla atıfta bulunmaya başladığının da altını çizen bir vurgu yapmıştır. Bu örgütler de ayrıca hükümetlerin ve diğer paydaşların iklim değişikliği ve afetlerden kaynaklanan durumların insan haklarına yönelik etkilerini önleyip azaltmak için acil, hedefe yönelik adımlar atma gerekliliğinin ve afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum önlemleri kapsamında teknik ve finansal destek sağlama yükümlülüklerinin olduğunu da teyit etmiştir.

II. Amaç ve Kapsam

10. İşbu sözleşmenin 21 (1) maddesi uyarınca, bu genel tavsiye, sözleşmeye taraf devletlere, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili olarak işbu sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin uygulanması konusunda rehberlik sağlamaktadır. Bu sözleşmeye taraf devletlerin, 18. madde uyarınca bu komiteye sundukları raporlarında yaşamın her alanında kadın ve erkek arasında esaslı eşitlik sağlamaya yönelik genel yükümlülükleri yanında ayrıca, iklim değişikliğinden özellikle etkilenebilecek sözleşmeden doğan insani haklara ilişkin özel teminatları sağlamaları yükümlülükleri mevcuttur. Bu afet olayları, sel ve kasırga gibi ekstrem hava olaylarının yanı sıra, örneğin kutuplardaki buzulların erimesi, kuraklıklar ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi etkileri uzun vadede görülecek doğa olaylarını içermektedir.

11. Bu genel tavsiye, taraf devletlere ek olarak, ayrıca risk azaltma ve iklim değişikliği alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası ve bölgesel, hükümetler arası kuruluşların, eğitimcilerin, bilim camiasının, sağlık personelinin, işverenlerin ve afetle bağlantılı faaliyetlerde bulunan diğer tüm paydaşların çalışmalarında bilgilendirme amaçlı kullanılabilir.

12. Bu genel tavsiyenin amacı, iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmenin aciliyetinin altını çizmek ve iklim değişikliği ve afetler bağlamında küresel çapta bireylerin ve toplumların direncini güçlendirici bir faktör olarak cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük atılması gereken adımların altını çizmektir. Bu metin aynı zamanda, iklim değişikliği ve afetlerin kadın insan hakları üzerindeki etkisine odaklanarak, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum konusundaki farklı uluslararası gündem ve tartışmalara tutarlılık, hesap verebilirlik ve karşılıklı olarak güçlendirme yönünden katkıda sağlamayı amaçlamaktadır.

13. İlgili genel tavsiye metni, iklim değişikliğini azaltma ve uyum çalışmalarının toplumsal cinsiyeti kapsayan bölümlerini detaylı olarak kapsamamaktadır. Benzer şekilde, iklim değişikliği kaynaklı afetler ile diğer afet türleri arasında bir ayırım yapmaya da çalışmamaktadır. Ancak, günümüzdeki afetlerin büyük bir bölümünün insan kaynaklı gelişen iklim değişikliklerine bağlanabileceği ve bulunulan tavsiyelerin iklim değişikliği ile doğrudan bağlantılı görünmeyen tehlikeler, riskler ve afetler için de geçerli olduğunun altı çizilmelidir. Bu genel tavsiye metninin amaçları doğrultusunda, afet; doğal veya insan kaynaklı tehditlerin neden olduğu küçük ve büyük ölçekli, sık veya seyrek yada ani veya yavaş başlangıçlı tüm doğa olayları yanında, Sendai Çerçeve Eylem Planı'nda belirtilen teknolojik ve biyolojik tehlike ve riskler ile diğer her türlü kimyasal, nükleer ve biyolojik tehlike ve riskler olarak tanımlanmaktadır. 15 Bu tehlikeler ve riskler; ayrıca taraf veya taraf olmayan devletler tarafından her türlü silahın test edilmesini ve kullanılmasını da içermektedir.

14. Artan afet riskini azaltma planı çerçevesi dahilinde, taraf devletlerin iklim değişikliğini etkin bir şekilde azaltma ve ona uyum sağlamaya dönük yükümlülükleri uluslararası insan hakları örgütlerince kabul edilmiştir. Fosil yakıt kullanımının ve sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması, madencilik ve hidrolik kırma gibi maden faaliyetlerinin zararlı çevresel etkilerinin azaltılması, iklim finansmanının sağlanması gibi konular iklim değişikliği ve afet kaynaklı insan haklarına yönelik olumsuz etkileri hafifletmede önemli adımlar olarak görülmektedir. Aynı zamanda, iklim değişikliğini hafifletmeye ve iklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik her türlü önlem, maddi eşitlik ve ayrımcılık yapmama, aktif katılım, güçlendirme, hesap verebilirlik, hukuka erişim, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü gibi insan hakları ilkelerine uygun olarak tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

15. Genel tavsiye metni, taraf devletlerin ve devlet dışı aktörlerin afetleri ve iklim değişikliğini önleme, azaltma ve bunlara müdahale etmek için etkili önlemler alma ve bu bağlamda kadınların ve kız çocuklarının insan haklarına saygı gösterilmesi ve korunması hususlarının uluslararası hukuka uygun olarak yerine getirilmesi sorumluluklarına odaklanmaktadır. Genel Tavsiye metni, paydaş devletlerin üzerinde durması gereken hususları üçü de birbirinden farklı ancak karşılıklı olarak birbirini daha da güçlendirecek "(i) Sözleşmenin afet riski ve iklim değişikliğine uygulanabilir genel ilkeleri; (ii) afet riskinin azaltılmasına ve iklim değişikliğine yönelik özel önlemler; ve (iii) başlıca endişe unsurları" olarak tanımlamaktadır.

III. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve diğer ilgili uluslararası çerçeve

16. Kadın insan hakları, iklim değişikliği ve afeti önleme, etkilerini hafifletme, müdahale, iyileştirme ve adaptasyon süreçlerinin tüm aşamalarında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'de desteklenip korunmaktadır. Sözleşmeye ek olarak, afet riskinin azaltılması, iklim değişikliği, insani yardım ve sürdürülebilir kalkınma gibi kavramları barındıran ve bir kısmı cinsiyet eşitliğini de ele alan birkaç özel uluslararası çerçeve de bulunmaktadır. Bu nitelikteki belgeler (etkin anlaşılabilirlikleri için) ilgili sözleşmenin hükümleriyle birlikte okunmalıdır.

17. Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992), özellikle gelişmekte olan küçük ada devletlerinin savunmasız durumda olduğunu kabul etmiş ve cinsiyet eşitliği ilkesini ve iklim değişikliği ile ilgili tüm girişimlere kadınların ve yerli halkların etkin katılımını sağlama gerekliliğini yeniden vurgulamıştır. Bu çağrılar 2012 yılında Rio + 20 konferansı sonuç belgesinde tekrarlanmıştır.

18. Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Planı'nda da vurgulandığı üzere (2015-2030), "Kadınlar ve onların süreçlere aktif katılımı, afet riskini etkin bir şekilde yönetmek ve toplumsal cinsiyete duyarlı afet riski azaltma politikaları, planları ve programları tasarlamak, bunlara kaynak sağlamak ve uygulamak açısından kritik öneme sahiptir, ve ayrıca kadınları bu süreçlere hazırlıklarında sağlam temellere dayanmalarını sağlayıp onları güçlendirmek ve afet sonrası durumlarda alternatif geçim kaynaklarına yönelik kapasitelerini arttırmaya dönük yeterli güçlendirme önlemleri alınması bir gerekliliktir". Bu ilgili çerçeve planında ayrıca, kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği alanına ve evrensel olarak erişilebilir müdahale, iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma süreçlerine kamuoyu önünde liderlik etmeleri ve bunları desteklemeleri için güçlendirilmelerinin önemi' belirtilmiştir 16.

19. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), sözleşmeye taraf üye ülkeleri iklim değişikliği konusunda cinsiyet eşitliğine dayalı ortak sorumlulukların kadın ve erkeklerin yeteneklerine uygun olarak dağıtılması konusunda çağrı yapmaktadır. UNFCCC, iklim değişikliğinin herkesi etkilemesine rağmen, sera gazı emisyonlarında en az katkısı bulunan ülkelerin (aynı zamanda yoksul halklar, çocuklar ve gelecek nesiller de dahil olmak üzere) en çok etkilenen ülkeler olduğunu kabul etmektedir. İklim eşitliği söylemi, iklim değişikliğini azaltmaya ve uyum sağlamaya yönelik küresel girişimlerde, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız grup olan kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere ülkelerin, belirli grupların ve bireylerin ihtiyaçlarına öncelik verilmesini vurgulamaktadır.

20. 2014 yılında, UNFCCC Taraf Ülkeler Konferansı (COP), kadınların etkin katılımına rehberlik etmek amacıyla geliştirilen, 'cinsiyet eşitliğinde denge unsurunun gözetilip, cinsiyete duyarlı iklim politikasının gerçekleştirilmesi' için bir plan oluşturma amacı taşıyan "Cinsiyete İlişkin Lima Çalışma Programını" kabul etmiştir. Taraflar 2017 yılında, iklim değişikliğine yönelik eylemlerin tüm unsurlarında toplumsal cinsiyet kavramlarının eşit şekilde dengelenmesini geliştirmek için Bonn Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (GAP) üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

21. 2015 yılında COP tarafından UNFCCC'de kabul edilen Paris Anlaşması, önsözünde "Taraflar devletlerin, iklim değişikliği konusunda karşı eylemlerinde yerli halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar, engelliler ve kırılgan durumdaki insanların temel insan hakları, sağlık hakkı ve yerel hakları konusundaki yükümlülüklerine saygı duyup desteklemeli ve dikkate almalıdır" yükümlülüğünün altını çizirken, ayrıca kalkınma hakkı, cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kuşaklar arası eşitlik konularına da göndermede bulunmaktadır. '18 Paris Anlaşmasının tarafları ayrıca, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum çabalarında kapasite geliştirme de dahil olmak üzere hassas grupları, toplulukları ve bunların ekosistemlerini de dikkate alarak, uyum sürecinin cinsiyete duyarlı, katılım temelli ve tamamen şeffaf olması gerektiğini kabul etmiştir.

22. 2015-2030 dönemine yönelik Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçeve planı, 3, 4 ve 5, 6, 10 nolu hedefler de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin önemli hedefler içermekle birlikte ayrıca, Hedef 11 ve Hedef 13'te iklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması konusunu ele almaktadır.

23. 2015 yılında Addis Ababa'da düzenlenen Üçüncü Uluslararası Kalkınma Finansman Konferansı, cinsiyet eşitliği ve kadın haklarını iklim değişikliğine uyum süreci ve afet riskinin azaltılması ile ilişkilendiren bir dizi belgeyi kabul ettikten sonra, taraflara bu konuları kalkınma bütçe finansmanlarına entegre etme çağrısında bulunmuştur.

24. 2016 Dünya İnsani Yardım Zirvesi bir dizi çağrıda bulunmuş ve bunlar arasında, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kadın haklarının afet süreçlerine hazırlığı ve müdahale süreçleri de dahil olmak üzere, kadınların insani yardım sürecinin ana unsurları olması gerekliliği konusunda çağrısında bulunmuştur. Yine 2016'da, BM Habitat III'te kabul edilen Yeni Kentsel Gündem, kentsel kalkınmanın sürdürülebilir, esnek ve iklim değişikliğinin azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına katkıda bulunmasını sağlamak için toplumsal cinsiyete duyarlı önlemler çerçevesinde yapılması gerekliliğine duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.

IV. Sözleşmenin afetlere uygulanabilir genel ilkeleri & risk azaltma ve iklim değişikliği

25. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili mevzuat, politikalar, eylem planları, çerçeve programları, bütçe hazırlıkları ve diğer anılacak önlemlere rehberlik etmede ilgili bu sözleşmenin birçok ortak amaca hizmet eden ilke ve hükümleri hayati önem taşımaktadır.

26. Sözleşmeye taraf devletler, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili tüm politikaları, mevzuatı, planları, programları, bütçe planlamaları ve diğer faaliyetlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını ve aşağıda belirtilen hususlar da dahil olmak üzere insan hakları ilkelerine dayanmasını sağlamalıdır. Bu hususlar;

(a) Yerli, ırksal, etnik ve cinsel azınlık grupları, engelli kadın ve kız çocukları, ergen, yaşlı ve bekar kadınlar, kırsal ve de kentte yoksulluk içinde yaşayan reisleri kadın olan aileler, dullar, fuhuşa sürüklenmiş kadınlar ve ülke içinde yerinden edilmiş, vatansız, mülteci, sığınmacı veya göçmen durumdaki kadınlar gibi toplumun en marjinalleştirilmiş kadın ve kız gruplarını öncelik sıralamasında üstlere alarak eşitlik sağlanması ve onlara karşı ayrımcılık yapılmaması;

(b) Etkili süreçlerin benimsenmesi ve farklı kadın gruplarının yerel, ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeyde olmak üzere, hükümetlerin ilgili süreçlerle ilgili politika geliştirme, uygulama ve süreç takibinin her aşamasına aktif katılım fırsatlarına sahip olmasını sağlayacak gerekli kaynakların tahsis edilmesi yoluyla sağlanacak aktif katılım ve güçlendirme çabaları,

(c) Afet ve iklim değişikliği dolayısıyla hakları doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen tüm kadın ve kız çocuklarına yeterli ve zamanında çözümler sunulmasını sağlamak amacıyla taşıyan uygun ve doğru bilgi mekanizmalarının sağlanmasını barındıran hesap verebilirlik ve adalete erişim mekanizması.

27. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama, süreçlere aktif katılım ve güçlendirme, hesap verebilirlik ve adalete erişim konularından oluşan bu 3 temel ilke, iklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasına ilişkin tüm müdahalelerde işbu sözleşmenin uygulanmasını sağlamak için esastır.

A. Maddi eşitlik ve ayrımcılık yapmama

28. Bu sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca, taraf devletlerin her alanda afet riskini azaltma ve iklim değişikliği stratejileri ve buna yönelik oluşturacakları programları yoluyla, katılım ve cinsiyete duyarlı politikalar dahil, kadın ve erkek eşitliğini teminat altına almak için hedefe dayalı somut önlemler alma yükümlülükleri vardır. İşbu sözleşme'nin 2. Maddesi, ilgili bu sözleşme kapsamındaki tüm alanlarda kadın ve erkek arasında sağlam temellere dayanan eşitliği sağlama ve bu yönde yasal, politika temelli ve diğer olası önlemleri almaya yönelik taraf devletlerin belirli temel yükümlülüklerini tanımlamaktadır. 19 İlgili devletlerin kadının erkeklerle eşitliğinin ve gelişim ile ilerleme süreçlerinin teminat altına almaya yönelik mevzuat dahil tüm uygun önlemleri alma yükümlülüğü Sözleşme'nin 3. ve 24. maddelerinde daha da kapsamlı şekilde belirtilmiştir.

29. Birbiriyle aynı düzlemde yer alan ayrımcılık türleri, belirli kadın gruplarının afetleri ve iklim değişikliğini önleme ve hafifletmeye yönelik bilgiye, siyasi güce, kaynaklara ve varlıklara erişimini sınırlandırabilmektedir. Sözleşmeye taraf devletlerin bu sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki temel yükümlülüklerine ilişkin 28 No'lu tavsiyesi; kadınların mülteci statüsü durumu, sığınma, uyrukları ve vatansızlığının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 No'lu Tavsiyesi; kadınların adalete erişimi hakkındaki 33 No'lu tavsiyesi kırsal kesimde yaşayan kadınların haklarına ilişkin 34 nolu tavsiye metni; kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 no.lu genel tavsiye metni ve kız çocukların ve kadınların eğitim hakkına yönelik 36 nolu tavsiye metinleri ayrımcılık kavramının kadınların hayatlarını etkileyen diğer faktörlerle içi içe geçmiş şekilde bağlantılı olduğunun altını çizmektedir.

30. Mevcut genel tavsiye metni, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine ilişkin kanunlar, politikalar, programlar ve stratejiler kapsamında tanımlanması ve sürece entegre edilmesi gereken her hak sahibi grubu ayrıntılı olarak belirtmemektedir. Sözleşmenin temelini oluşturan ayrımcılık yapmama ve maddi eşitlik ilkeleri, taraf devletlerin doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın yanı sıra çoklu ayrımcılık türlerinin iyileştirilmesini sağlamaya dönük gerekli tüm önlemleri almalarını gerektiğini belirtmektedir. Geçici özel önlemler, çoklu ayrımcılık türlerini yasaklayan mevzuat ve finansal kaynak tahsisi dahil olmak üzere özel unsurlar, tüm kadınların ve kız çocuklarının afet ve iklim politikaları ve planlarının geliştirilmesine, uygulanmasına ve izlenmesine katılabilmelerini sağlamak için gereklidir.

31. 28 No'lu genel tavsiye metninde belirtildiği gibi, sözleşmeye taraf devletlerin, Sözleşmede açıkça belirtilmeyenler de dahil olmak üzere, tüm alanlarda, her türlü ayrımcılık karşısında tüm kadınlara karşı ayrımcılık yapılmaması ilkesine saygı gösterme, koruma ve yerine getirme ile birlikte kadınların her alanda eşit gelişmesini ve ilerlemesini sağlama yükümlülükleri vardır. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği bağlamında, kadınlar için esaslı bir eşitlik sağlamak için taraf devletler somut, hedefe yönelik ve ölçülebilir adımlar atmalıdır, bu adımlar şunlardır:

(a) “Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği politikaları, mevzuat, programlar, planlar ve diğer faaliyetlerde kadınlara karşı çoklu kesişen ayrımcılık türleri de dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığı belirlemek ve ortadan kaldırmak.”

Burada mülkiyet, arazi ve doğal kaynaklar üzerinde hak sahipliği, erişimi, kullanımı, bunların elden çıkarılması, kontrolü, yönetimi ve mirası hususlarına ilişkin ayrımcılığın yanı sıra, hareket özgürlüğü ve gıda, sağlık, çalışma ve sosyal koruma dahil olmak üzere ekonomik, sosyal ve kültürel haklara eşit erişim gibi kadınların her alanda tam anlamıyla yasal haklara ve özerkliğe sahip olmalarının önünde engel teşkil eden hususların da ele alınmasına öncelik verilmelidir. Kadınlar ve kız çocukları, iklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması ile ilgili bilgi edinme, bilgi alma ve iletme haklarını kullanabilmeleri için belirli politikalar, programlar ve stratejiler yönünden de güçlendirilmelidir.

(b) “Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine ilişkin önlemlerin planlanmasında kadınlar ve kız çocuklarının haklarının öncelikli konu olarak ele alınıyor olmasını teminat altına almak için etkili mekanizmalar oluşturmak; Bu hususta, kaliteli altyapının ve kritik hizmetlerin tüm kadınlar ve kız çocukları için eşitlik temelinde erişilebilir ve kültürel olarak kabul edilebilir olmasını sağlamak için önlemler alınmalıdır.

B. Katılım ve güçlendirme

32. Devletlerin farklı birimlerinde ve yerel topluluklarda çeşitli kadın grupları arasında liderlik vasfının sürece dahili ve geliştirilmesi, afetlerin önlenip müdahale edilmesi ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yönelik eylem ve müdahalelerin etkili olabilmesi ve toplumun tüm kesimlerinin görüşlerinin bu amaca dönük olarak sürece dahil edilmesini sağlamak açısından çok büyük öneme sahiptir. İklim değişikliği ve afet riskinin azaltılmasına ilişkin politika ve planların oluşturulması, geliştirilmesine, uygulanmasına ve izlenmesine kız çocuklarının ve genç kadınların katılımını teşvik etmek önem arz etmektedir, çünkü toplumun bir kesimini oluşturan bu gruplar bu tip olayların etkilerini tüm ömürleri boyunca yaşayacak olmalarına rağmen genellikle göz ardı edilen gruplar olmaktadır.

33. Kadınlar, haneye, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası ekonomilere ve çevre yönetimine, afet riskinin azaltılmasına ve iklim değişikliğine karşı gösterilecek direnç farklı düzeylerde önemli katkılarda bulunmaktadır. Tarım bölgelerindeki kadınların sahip olduğu yöreye özgü geleneksel bilgi bu açıdan özellikle önemlidir, çünkü bu kadınlar çevredeki değişiklikleri gözlemlene ve bu alanlarda ürün seçimi, dikimi, hasatı, arazi koruma teknikleri, su kaynaklarının dikkatli yönetimi gibi konulara çeşitli adaptif uygulamalar yoluyla yanıt verebilecek konumdadırlar.

34. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, pek çok yerel topluluğun, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili etkin uyum ve müdahale stratejilerini uyarlamak için tanımlanabilecek ve izlenmesi gereken uyum sağlama örnekleri geliştirdiğini belirtmiştir. 20 Paris Anlaşması ayrıca iklim değişikliğine uyumun mevcut en iyi bilimsel uygulamalar ve uygun olan en iyi geleneksel, yöresel ve yerel bilgi sistemleri tarafından yönlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir, bu husus taraf devletlere tüm kadınlara siyasi karar alma ve kalkınma planlama sürecine dahil edilebilmesi için önemli fırsatlar sağlanmaları konusunda çağrıda bulunan 7, 8 ve 14. maddeler de dahil olmak üzere işbu sözleşmedeki birçok hükümle uyumludur.

35. Sözleşme'nin 7. ve 8. Maddeleri, kadınların yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde siyasi ve kamusal yaşamda eşitliğe sahip olması gerektiğini belirtirken, 14. Maddesi kırsal kesimde yaşayan kadınların kalkınma planlamasına ve tarımsal reform faaliyetlerine katılma hakkına sahip olduğunu yinelemektedir. Bu siyasi eşitliğe yönelik teminat, başta kadınlar olmak üzere nüfusun farklı ihtiyaçlarını dikkate alan etkili afet risk azaltılması ve iklim değişikliği programlarının ve politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerinde önemli bir husus olan kadınların liderliğini, temsilini ve katılımını kapsamaktadır.

36. Kadınların ve kız çocuklarının, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği faaliyetlerine katılma, liderlik etme ve karar alma süreçlerinde yer alma konusunda eşit fırsatlar sunulmasını sağlamak için Komite, taraf devletlere aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

(a) Taraf devletler afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili tüm karar alma ve kalkınma planlama süreçlerine kadınların eşit katılımını sağlama stratejisi çerçevesinde, işbu devletler sözleşme'nin 4. Maddesinde ve Komite'nin geçici hususi önlemlere ilişkin 25 (2004) sayılı genel tavsiye metninde de belirtildiği üzere, kontenjanlar dahil olmak üzere geçici hususi tedbirler gibi hedeflenen politikaları, koordineli ve denetlenen bir sistemin bir unsuru olarak benimsemelidir 21.

(b) İşbu devletler, özellikle yerel ve toplumsal planlama, iklim değişikliği, afete hazırlık, müdahale ve kurtarma bağlamında çeşitli düzeylerde özellikle kadın örgütleri aracılığıyla sivil toplum örgütlerinin sürece dahlini sağlayarak , kadınların siyasi yaşama katılımını ve liderliğini sağlamaya dönük programlar geliştirmelidir;

(c) Taraf devletler, kadınların afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği politika ve mevzuatının geliştirilmesine ve bunların uygulanması sürecine katılımlarıyla birlikte bu tip süreçlerde etkili rol alabilmelerini sağlamak için toplumsal, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği forumları ve örgütlerinde kadının eşit temsilini sağlamalıdır. Ayrıca, yine bu devletler yerel ve diğer marjinal gruplardan gelen kızların, genç kadınların ve yerel halklara ait kadınların bu örgütlerde temsil edilmelerini sağlamaya yönelik fırsatlar sağlanması için olumlu önlemler almalıdırlar.

(d) İşbu taraf devletler, ulusal çaptaki cinsiyet ve kadın hakları örgütlerini, sivil toplumu ve kadın örgütlerini güçlendirmeli ve onlara afetleri önlemek ve bunlara müdahale etmek ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için liderlik, tavsiye, izleme ve stratejiler yürütme konusunda yeterli kaynak, beceri ve yetki sağlamalıdır. ;

(e) Taraf devletler, kadınların liderlik vasfını geliştirmek için yeterli kaynakları tahsis etmenin yanında, onların her düzeydeki ilgili alanlarda afet riskinin azaltılması, müdahale ve iklim değişikliğinin azaltılmasındaki aktif rollerini güçlendirmeleri için elverişli bir ortam yaratmalıdır.

C. Hesap verilebilirlik ve adalete erişim

37. Sözleşmenin 15. (1) maddesi uyarınca, kadınlara kanun önünde eşitlik tanınmalıdır. Bu husus, afetler ve iklim değişikliği durumlarında son derece önemlidir, çünkü adalet mekanizmasına erişimde sıklıkla engellerle karşılaşan kadınlar, kayıplarını azaltmak ve iklim değişikli durumlarına uyum sağlamak için tazminat taleplerinde önemli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Engelli kadınlar ve yerli kadınlar da dahil olmak üzere farklı kadın grupları arasında erkeklerle aynı ve eşit hukuki ehliyetlerin tanınması ve hukuka eşit erişimleri, afet ve iklim değişikliği politika ve stratejilerinin temel unsurlarıdır.22

38. Taraf devletler, aşağıda belirtilen hususları teminat altına almak da dahil olmak üzere, 33 Sayılı (2015) genel tavsiye metnine uygun olarak, yasal çerçeve planlarının ayrımcı olmamasını ve tüm kadınların adalete etkin erişimini sağlamalıdır, bu hususlar şunlardır:

(a) Çoğulcu hukuk sistemlerinde uygulananları da (örfi, teamül ve/veya dini normlar ve uygulamalar) bünyesine katarak, mevcut yasalarının afet riski ve iklim değişikliği açısından kadınlar üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve benimsemek, veya yürürlükten kaldırmak için toplumsal cinsiyet etki analizi yapmak veya yasaları, normları ve uygulamaları buna göre düzenlemek;

(b) Kadınların mevcut yasal yollar ve uyuşmazlık çözüm mekanizmaları ile ilgili farkındahklarını arttırmanın yanı sıra, onlara afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili politika ve programlar hakkında bilgi sağlayıp bu bağlamda bilgi edinme haklarını kullanmalarını sağlayarak kadınların mevcut yasal çözümler ve uyuşmazlık çözüm mekanizmaları ile hukuk okuryazarlıklarını arttırmak ;

(c) Adli yardım da dahil olmak üzere yasal hizmetlere ve ayrıca doğum, ölüm ve evlilik cüzdanları ve arazi belgeleri/tapuları evrakları gibi resmi belgelere ucuz veya gerekirse ücretsiz erişimin sağlamak; ve bu hususta güvenilir ve düşük maliyetli yönetim sistemleri afet yardım ödemeleri ve tazminat gibi konulardan faydalanabilmeleri için bu tür belgelerin afet durumlarında kadınların erişimine açık hale getirilmesi için hazır hale getirmek;

(d) Alternatif uyumsuzluk çözüm mekanizmaları da dahil olmak üzere resmi ve gayri resmi adalet mekanizmalarının işbu Sözleşme ile uyumlu olmasını sağlayıp, kadınların haklarını talep etmelerini sağlamak için erişilebilir olmasını sağlayarak kadınların adalete erişiminin önündeki engellerin kaldırılmak; hak talebinde bulunurken kadınları kısırlardan/misillemelerden koruyacak önlemleri de geliştirilmek;

(e) Cinsiyete dayalı şiddet olaylarını bildirmek isteyen kadınlar için esnek ve erişilebilir yasal ve adli mekanizmaların önemini göz önünde bulundurarak, mobil veya özel raporlama mekanizmalarının, soruşturma birimlerinin veya mahkemelerin devreye sokulmasını sağlayan eylem planları geliştirerek, afetler ve iklim değişikliğinden kaynaklanabilecek hukuk ve adalet sistemlerinde oluşabilecek kesintileri en aza indirmek.

V. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili özel sözleşme ilkeleri

A. Değerlendirme ve veri toplama

39. Afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyet boyutları ve iklim değişikliğinin etkileri genellikle iyi anlaşılmamaktadır. Ulusal ve yerel düzeyde teknik kapasite yetersizliği, cinsiyet, yaş, engellilik, etnik köken ve coğrafi konuma göre sınıflandırılmış veri eksikliğine sebep olmuş ve bu durum afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine müdahale için uygun ve hedefli stratejilerin geliştirilmesini engellemeye devam etmiştir.

40. **Taraf devletlerin bu hususta yapması gerekenler şunlardır;**

a) Cinsiyet, yaş, engellilik, etnik köken ve bölgesel olarak sınıflandırılmış verileri toplamak, analiz etmek, yönetmek ve uygulamak için mevcut ulusal ve yerel mekanizmaları oluşturmak veya belirlemek ve bu tür veriler kamuya açık hale getirilmesini sağlayarak, bu tip verilerin toplumsal cinsiyete duyarlı ulusal ve bölgesel afet riski ve iklim değişikliğine dayanıklılık mevzuatı, politikaları, programları ve ayrılan bütçe oluşum süreçlerinde kullanılmasını sağlamak;

(b) Taraf devletler, kadınların afet riski sürecine ve iklim değişikliği girişimleri gibi alanlara katılımının sağlanmasına ek olarak, siyasi, ekonomik ve sosyal kurumlardaki gelişmeleri ölçmesine ve bu süreçlerdeki temel hususları belirlemesine olanak sağlamak amacıyla sınıflandırılmış ve cinsiyete uyarlı göstergeler ve izleme mekanizmaları geliştirmek ve tutarlı ve bu bağlamda etkili bir yaklaşım sağlamak için UNFCCC, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Sendai Çerçeve Planı gibi diğer mevcut çerçeve planı entegrasyon ve koordinasyon sağlamak;

(c) Yerel düzeyde olmak üzere, ekonomik planlama, afet risk yönetimi, SKH planlama ve izleme gibi ilgili tüm mecralarda sınıflandırılmış verilerin toplanmasından, birleştirilmesinden ve analiz edilmesinden sorumlu ulusal kurumlara, gerekirse bağışçılar yoluyla kaynak sağlamak, yetkilendirmek ve kaynak sağlamak ;

(d) Farklı kadın topluluklarına iklim değişikliği konusunda değerli bilgi kaynağı olarak danışılmasını sağlayacak şekilde, (onların) iklim bilgilerini afet planlamasına ve alt ulusal ve ulusal düzeylerde karar alma süreçlerine uyarlamak gibi hususlarda gerekli düzenlemeleri yapmak.

B. Politika tutarlılığı

41. Cinsiyet eşitliği, afet riskinin azaltılması, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili politikaları koordine etmek için ortak çabaların geçmişi çok da uzak değildir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi bazı siyaset belgeleri, bu farklı hedefleri kendi çerçeve planlarına entegre etmektedir. Ancak, (bu) politikaları uyumlu hale getirmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılması gereken çok şey vardır. Eylem programları, bütçeler ve stratejiler afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine etkili ve insan haklarına dayalı bir yaklaşım oluşturabilmek için hem ticaret, kalkınma, enerji, çevre, su, iklim bilimi, tarım, eğitim, sağlık, planlama gibi sektörler arasında hem de yerel ve ulus altı, ulusal bölgesel ve uluslararası düzeyde farklı yönetim mekanizmaları ile koordine edilmelidir. .

42. Bu bağlamda taraf ülkelerin yapması gerekenler:

- (a) Afet riskinin azaltılmasına ve iklim değişikliğine yönelik çabaların güçlendirilmesi çerçevesinde, tutarsızlıkları belirlemek için iklim, ticaret ve yatırım, çevre ve planlama, su, gıda, tarım, teknoloji, sosyal koruma, eğitim ve istihdam dahil olmak üzere farklı sektörler ve alanlardaki politika ve programları cinsiyet bağlamında kapsamlı şekilde gözden geçirmek;
- (b) Bütünsel ulusal afet riskinin azaltılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını net biçimde uyarlayan iklim değişikliği plan ve stratejilerinin benimsenmesi yoluyla, afet risk yönetimi, iklim değişikliği, cinsiyet eşitliği, sağlık hizmetleri, eğitim, sosyal koruma, tarım, çevre koruma, kentsel planlama alanlarındaki farklı sektörler arasında koordinasyonu geliştirmek;
- (c) Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği plan ve politikalarının tasarım, uygulama ve izleme aşamalarında toplumsal cinsiyet etki değerlendirme görevini üstlenmek;
- (d) Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili tüm birimlerle toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının mevzuat, politikalar ve programlarla etkin bir şekilde bütünleştirilmesi için pratik araçlar, bilgiler ve en iyi uygulama metodolojileri geliştirmek, derlemek ve paylaşmak;
- (e) Afet riskinin azaltılması, hizmetlerin sağlanması, acil durum müdahalesi, arazi kullanım planlaması ve iklim değişikliği konularında alt-ulusal hükümetlerin oynadığı hayati rolü destekleyip güçlendirmek, ve bu amaçla, alt ulusal düzeyde mevzuat ve politikaların uygulanmasını izlemek için yeterli bütçe ayrılması ve mekanizmalar geliştirilmesi gibi eylemler gerçekleştirmek.

C. Uluslararası yükümlülükler, uluslararası işbirliği ve kaynak tahsisi

43. Taraf devletler, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve sürece uyum da dahil olmak üzere, işbu sözleşmenin tam olarak uygulanmasını sağlamak için hem kendi sınırları içinde hem de dışında yükümlülüklerle sahiptirler. Fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması, sınırları aşan kirliliğin ve sera gazı emisyonlarının azaltılması ve yenilenebilir enerjilere geçişin teşvik edilmesi gibi önlemler, küresel olarak iklim değişikliği ve afetlerin insan hakları üzerindeki olumsuz etkisini azaltmada önemli adımlar olarak görülmektedir. 26/27 ve 29/15 sayılı İnsan Hakları Konseyi kararları, “iklim değişikliğinin doğasının, tüm ülkelere mümkün olan en geniş işbirliğine ve etkili ve uygun bir uluslararası müdahaleye katılmalarını gerektirdiğini” belirtmektedir.²³

44. Halihazırda hem kadınların afet risklerine ve iklim değişikliğine maruz kalmasını artıran toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin altında yatan yapısal nedenleri incelemeye hem de bu alanlarda toplumsal cinsiyete duyarlı programlar geliştirmeye ayrılmış olan kaynaklar yetersizdir. Düşük bütçeli iklim değişikliğine savunmasız durumdaki ülkeler, ulusal kamu finansmanı ve kalkınma yardımlarının sınırlı olması nedeniyle, toplumsal cinsiyete duyarlı afet riski ve iklim değişikliği politika ve programlarının geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesinin yanı sıra uygun maliyetli teknolojilere erişimin teşvik edilmesinde belirli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

45. İşbu sözleşme ve diğer uluslararası insan hakları belgeleri uyarınca, toplumsal cinsiyete duyarlı afet ve iklim değişikliğinin önlenmesi, hafifletilmesi ve bu sürece uyum sağlanması için mali ve teknik kaynakların yeterli ve etkin bir şekilde tahsisi hem ulusal bütçe yoluyla hem de

uluslararası işbirliği yoluyla sağlanmalıdır. Devletlerin iklim değişikliğini ve afetleri önlemek, hafifletmek ve bunlara müdahale etmek için kendi yetki alanları dahilinde ve ülke dışında attıkları her türlü adım, esaslı eşitlik ve ayrımcılık yapmama, katılım ve güçlendirme, hesap verebilirlik ve adalete erişim, hesap verilebilirlik ve şeffaflık ve hukukun üstünlüğü gibi sağlam insan hakları ilkelerine dayanmalıdır. .

46. **Taraf devletler kendi başlarına ve diğer taraf devletlerle işbirliği içinde yapması gerekenler şunlardır:**

(a) **Başta su olmak üzere ortak doğal kaynakların adil bir şekilde yönetilip karbon emisyonu, fosil yakıt kullanımı, ormanların azalması, yüze yakın permafrost(kutup bölgelerindeki donmuş toprak) bozulması, doğal toprak bozulması ve toksik atıkların boşaltılması dahil olmak üzere sınır ötesi kirliliği ve diğer tüm çevresel, teknolojik ve biyolojik durumları sınırlamak için etkili adımlar atma çerçevesinde iklim değişikliğine katkıda bulunan tehlikeler ve risklerle birlikte, kadınlar ve kız çocukları üzerinde orantısız etkilere sahip olma eğiliminde olan afetlere karşı etkili adımlar atmak;**

(b) **Altyapı ve hizmet sektörlerinde cinsiyete özgü afet ve iklim değişikliği önleme, hazırlık, azaltma, iyileştirme ve uyum ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde bütçe tahsislerinin arttırmak;**

(c) **Afetlere ve iklim değişikliğine dayanıklı, sürdürülebilir ve güçlendirici etkiye sahip geçim kaynaklarının yanı sıra, kadınların bu geçim kaynaklarına erişmesini ve bunlardan faydalanmasını sağlayan toplumsal kadın-erkek eşitliğine dayanan hizmetleri belirleyip destekleyerek kadınların bu alanlara uyum becerilerini arttıracak yatırımlar yapmak;**

(d) **Kadınların sosyal koruma, geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve sigorta gibi uygun risk azaltma enstrümanlarına erişimini arttırmak;**

(e) **Uluslararası iklim ve sürdürülebilir kalkınma fonlarıyla finanse edilenler de dahil, ilgili uluslararası, bölgesel, ulusal, sektörel ve yerel program ve projelere toplumsal cinsiyet boyutlarını dahil etmek;**

(f) **Katılımcı, hesap verebilir ve ayrımcı olmayan mekanizmalarca yönetilen yeterli, etkili ve şeffaf finansman sağlamak da dahil olmak üzere, kadınlar ve kız çocukları arasında afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum kapasitelerinin oluşturulmasına yönelik kaynakları, bilgileri ve teknolojiyi paylaşmak;**

(g) **Son olarak, afet riskinin azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği için teknik ve mali kaynaklar sağlayan taraf devletler, uluslararası kuruluşlar ve diğer kuruluşların, tüm programlarının planlama, uygulanma ve izleme süreçlerine toplumsal cinsiyet ve kadın haklarına dayalı bir perspektifi dahil etmelerini ve uygun ve etkili insan hakları oluşturmalarını sağlamak ve bu haklara ilişkin hesap verebilirlik ilkesine dayanan mekanizmaları oluşturmak.**

D. Devlet dışı aktörler ve uluslararası yükümlülükler

47. Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları, hem ulusal hem de uluslararası faaliyet yürütürken afet riskinin azaltılması, iklime dayanıklılık ve cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedirler. Kamu-özel sektör ortaklığının geliştirilmesi, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi de dahil olmak üzere bir dizi farklı organizasyon aracılığıyla teşvik edilmektedir. Bu ortaklıklar, iklime dayanıklı geçim kaynaklarının yanı sıra afet riskinin azaltılması için yeni altyapıların oluşturulmasını sağlamak için gerekli mali ve teknik kaynakları sağlayabileceklerdir.

48. Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler, işletmelerin insan haklarına saygı duymak ve onları korumak, insan hakları ihlallerini önlemek için gereken özeni göstermek ve faaliyetleriyle bağlantılı insan hakları ihlalleri için etkili çözümler sağlamak konusunda doğrudan sorumluluğa sahip olduğunu belirtmektedir. Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği alanındaki özel sektör faaliyetlerinin kadınların insani haklarına saygı duymasını ve korumasını sağlamak amacıyla, bu kuruluşlar hesap verebilirliği teminat altına almalı ve katılıma dayalı, toplumsal cinsiyete duyarlı ve insan haklarına dayalı sürekli izleme ve değerlendirmeye tabi olmalıdırlar.

49. Taraf devletler, ülke dışında faaliyet gösterdikleri zamanlar da dahil olmak üzere, kendi yetki alanlarındaki devlet dışı aktörlerin faaliyetlerini düzenlemelidir. Taraf Devletlerin 2. madde kapsamındaki temel yükümlülüklerine ilişkin 28 (2010) sayılı Genel Tavsiye metni, 2 (e) maddesi, ülke dışında faaliyet gösteren ulusal şirketlerin aktiviteleri dahil, herhangi bir kamu kurumu veya özel sektör aktöründen kaynaklanabilecek ayrımcılığın ortadan kaldırılması gereğini yeniden vurgulamaktadır.

50. Yerel ve uluslararası alanda, bazı hallerde hükümetler ve özel sektörle ortaklaşa faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının da iklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması ve yönetimi alanlarındaki faaliyetlerinin yerel nüfusa 'zarar vermemesini' sağlama yükümlülüğü vardır ve bu kuruluşlar, 'yalnızca orada bulunarak ve yardım sağlayarak istemeden de olsa sebep olabilecekleri zararları en aza indirmek' için adımlar atmalıdırlar.²⁴

51. **Devlet dışı aktörlerle ilgili olarak, sözleşmeye taraf devletlerin yapmaları gerekenler şunlardır:**

(a) **Sürdürülebilir kentsel ve kırsal kalkınma, yenilenebilir enerjilerin teşviki ve sosyal sigorta sistemleri de dahil olmak üzere, afet ve iklim değişikliğinin önlenmesi, azaltılması ve sürece uyumun sağlanmasında toplumsal cinsiyete duyarlı yatırımlar için elverişli ortamlar yaratmak;**

(b) **Kadın girişimciliğini teşvik etmek ve temiz enerji ve tarımsal-ekolojik gıda sistemleri gibi sürdürülebilir kalkınma ve iklime dayanıklı geçim kaynakları oluşturulması faaliyetlerinde yer alan işletmelerde kadınların aktif yer almaları için onları teşvik etmek. Bu alanlarda çalışan işletmeler de özellikle liderlik pozisyonlarında istihdam ettikleri kadın sayısını artırmaya teşvik etmek;**

(c) **Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği alanlarında doğabilecek herhangi bir kamu-özel ortaklığının toplumsal cinsiyet etki analizlerini yürütmek ve kamu-özel ortaklıklarının planlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerine farklı kadın gruplarının katılımını sağlamak. Tüm kadın gruplarının, kamu-özel sektör ortaklıkları aracılığıyla sağlanan altyapı ve hizmetlere fiziksel ve ekonomik erişiminin sağlanmasına özel önem vermek;**

(d) **Kadınları özel sektör aktörlerinin neden olduğu insan hakları ihlallerinden korumak ve özel sektör ve sivil toplumla ortaklaşa yürütülenler de dahil olmak üzere kendi faaliyetlerinin insan haklarını korumasını ve saygı duymasını ve devlet dışı aktörlerin faaliyetlerinden kaynaklanabilecek ilgili insan hakları ihlalleri durumlarında etkili çözüm yollarının bulunmasını sağlamak için düzenleyici tedbirleri almak ve bu önlemleri taraf devletin kendi toprakları içinde ve dışında yürütülen faaliyetlerde uygulanmasını sağlamak.**

E. Kapasite geliştirme ve teknolojiye erişim

52. Özellikle yerel düzeyde, kadınların afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği programlarına aktif katılımının olmaması, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili taahhütlerinin uygulanmasında ve eşgüdümlü ve etkili afet riskinin azaltılması ve iklime dayanıklılık politika ve stratejilerinin geliştirilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca, kadınların, kadın hakları örgütlerinin ve ilgili devlet kurumlarının yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk ve iklim değerlendirmelerine katılım gücü ve becerilerinin artırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

53. Komitenin iklim değişikliğine ilişkin 2009 tarihli bildirisinde belirttiği üzere, 'Bilim ve teknolojinin erişimi, kullanımı ve kontrolü ile örgün ve yaygın eğitim ve öğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politikalar, bir ulusun afet azaltma, olumsuz etkisinin hafifletilmesi ve iklim değişikliğine uyum sağlanması alanlarındaki gücünü' arttıracaktır. 25 Bununla birlikte, kadınlar cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle sıklıkla teknolojilere, eğitim olanaklarına ve ilgili bilgi kaynaklarına erişememektedir.

54. Bu bağlamda taraf devletlerin yapması gerekenler şunlardır:

(a) Kadınların teknik kapasitelerini destekleyerek, bu amaç için yeterli kaynakları sağlayıp afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği eylem planlarının geliştirilmesine katılımlarının artırılması;

(b) Afet önleme, afete hazırlık (erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması dahil), müdahale, iyileştirme ve iklim değişikliğinin azaltılması ve her düzeyde bu sürece uyum konularında kadın liderlik mekanizmasının kurumsallaştırılması;

(c) Erken uyarı mekanizmasının zamanında, kişinin yaşadığı kültüre uygun, erişilebilir ve kapsayıcı ve çeşitli kadın gruplarının ihtiyaçlarını dikkate alan teknolojiler kullanılarak sağlanmasını temin etmek; ve özellikle internet ve cep telefonunun çektiği sahalar yanı sıra, radyo gibi diğer güvenilir ve uygun maliyetli iletişim teknolojilerinin kapsamının genişletilmesi ve bunların yerel ve azınlık gruptaki kadınlar, yaşlı ve engelli kadınlar da dahil olmak üzere tüm kadınlar için erişilebilir olmasını afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği programları kapsamında aktif olarak teşvik etmek;

(d) Afetlerin ve iklim değişikliğinin mahsuller, hayvanlar, evler ve işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek ve azaltmak için kadınların teknolojiye erişiminin sağlanmak ve yenilenebilir enerji ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere iklim değişikliğine uyum ve etkilerini azaltmaya yönelik teknolojilerin kullanabilmeleri ve bunlardan ekonomik olarak faydalanabilmeleri ve sürdürülebilir tarımsal üretimi sağlamak;

(e) Kadınların afet riskinin azaltılması ve sürece müdahale ile iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve uyumu konularında sahip oldukları geleneksel bilgi ve becerilerin anlaşılmasını, uygulanmasını ve kullanımını teşvik etmek;

(f) Kadınların afet riskinin azaltılması ve iklim teknolojilerinin kavramsallaştırılmasına, geliştirilmesine ve kullanılmasına katkılarını teşvik etmek ve bunları kolaylaştırmak.

VI. Özel Kaygı Alanları

A. Kadın ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten uzak yaşam hakkı

55. Komite, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 Sayılı Genel Tavsiye metninde (2017), kadına yönelik şiddete ilişkin 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararını güncelleyerek, 'kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kadınların erkeklere nazaran ikincil durumdaki konularının ve kalıplaşmış (toplumsal) rollerinin kalıcı hale geldiği temel sosyal, politik ve ekonomik şiddet türlerinden biri" olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, felaketlerin ve doğal kaynakların bozulması ve yok edilmesini, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti etkileyen ve şiddetlendiren faktörler olarak vurgulamaktadır.

56. İşbu komite ayrıca, farklı vesilelerle "cinsel şiddetin insani kriz durumlarında yaygın olduğunu ve ulusal bir felaketin ardından akut hale gelebileceğini" gözlemlemiştir. Stres, kanunsuzluk ve evsizliğin arttığı çağımızda, kadınlar artan bir şiddet tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır.²⁶

57. Kadına yönelik şiddetle ilgili 19 No'lu genel tavsiye metnini güncellenerek, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 (2017) sayılı Sözleşme ve Genel Tavsiye Kararı uyarınca, taraf devletlerin yapması gerekenler şunlardır:

(a) Afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği bağlamında aile içi şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet, insan ticareti ve zorla evlendirme dahil olmak üzere kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet için mevcut ve olası yeni risk faktörlerini ele alan politika ve programlar geliştirmek ve kadınların sürece katılımını ve liderlik girişimlerini desteklemek;

(b) Hem kadınlar hem de erkekler için asgari yasal evlilik yaşının 18 olmasının sağlanması ve taraf devletlerce, afetlere karşı müdahale faaliyetlerinde yer alan tüm personele çocuk ve zorla evliliklerin yaygınlığı konusunda eğitimler düzenlenmesi; kadın dernekleri ve diğer paydaşlarla ortak şekilde, yerel ve bölgesel afet yönetim planlarında çocuk yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi, izlenmesi ve ele alınmasına yönelik mekanizmalar oluşturulması;

(c) Cinsiyete dayalı şiddeti bildirmek isteyen tüm kadınlar için erişilebilir, mahrem, destekleyici ve etkili mekanizmalar sağlanması;

(d) Kadın dernekleri de dahil olmak üzere çeşitli paydaşlarla ortak şekilde, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği programları kapsamında kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve bunlara yanıt vermek için tasarlanmış müdahalelerin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi için bir sistem geliştirmek;

(e) Afet durumlarında yaygın olan toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin farklı türlerine ve bunların nasıl önlenip ele alınacağı konusunda yetkililere, acil servis çalışanlarına ve diğer gruplara eğitim, duyarlılık ve bilinçlendirme eğitimleri sağlamak; bu eğitimlerin, yerli ve azınlık gruplardan olanlar, engelli kadınlar ve lezbiyen, biseksüel, trans ve interseks kadın ve kız çocukları dahil olmak üzere kadın haklarını ve ihtiyaçlarını ve cinsiyete dayalı şiddetten farklı şekilde nasıl etkilenebileceklerine dair bilgileri içermesini sağlamak;

(f) Afetlerde kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin temel nedenlerini ele almak maksatıyla, erkekler ve erkek çocukları, medya, kanaat ve dini önderler ve eğitim kurumlarının katılımıyla kadınların statüsü ile ilgili sosyal ve kültürel klişeleri belirleyip ortadan kaldırmak da dahil olmak üzere uzun vadeli politika ve stratejiler benimsemek.

B. Eğitim ve bilgi hakkı

58. İşbu sözleşme'nin 10. Maddesi, eğitimde ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir (27). Sağlanan eğitim, kadınların evlerine, ailelerine, toplumlarına ve iş hayatına katılımı, afet risklerini azaltmanın yollarını belirleme, iklim değişikliğini hafifletme, daha etkili iyileştirme stratejileri geliştirme kapasitelerini geliştirmekte ve böylece daha dayanıklı topluluklar inşasını mümkün kılmaktadır. Eğitim ayrıca afet riskinin azaltılmasına ve etkili iklim değişikliği politikalarının geliştirilmesine yardımcı olan imkanlara, kaynaklara, teknolojilere ve bilgilere erişimi artırmaktadır. Afetlerin ve iklim değişikliğinin önlenmesi ve hafifletilmesi hususu; ekonomi, tarım, su kaynakları yönetimi, klimatoloji, mühendislik, hukuk, telekomünikasyon ve acil servisler dahil olmak üzere birçok alanda iyi eğitimli kadın ve erkeklere ihtiyaç duymaktadır.

59. Afet sonrası oluşan sosyal, kültürel ve ekonomik engeller nedeniyle eğitime erişimleri zaten kısıtlı olan kız çocukları ve kadınlar, mevcut altyapıların tahribi, öğretmen eksikliği ve diğer kaynak yetersizlikleriyle birlikte ekonomik zorluklar ve güvenlik kaygıları gibi nedenlerden ötürü eğitime katılımlarında daha da büyük engellerle karşılaşabilmektedir. .

60. Sözleşme'nin 10. Maddesi ve Komite'nin kadınların ve kız çocuklarının eğitim hakkına ilişkin 36 (2017) sayılı Genel Tavsiyesi metni uyarınca, Taraf Devletlerin yapması gerekenler:

(a) Eğitim altyapılarının afetlere dayanacak şekilde güvenli ve dayanıklı olduğunu ve öğrencileri ve eğitimcilerin iklim değişikliği ve afetlerin etkilerinden korunmasına yönelik yeterli kaynakların ayrıldığını düzenli denetimlerle sağlamak;

(b) Okulların ve eğitim tesislerinin baştan tehlikelere dayanacak biçimde iyi inşa edilmesi, sağlam afet risk değerlendirmesi ve bina yönetmeliklerini baz alarak yeniden yapılandırılması ve afet durumlarında mümkün olan en kısa sürede yeniden işlevsel hale getirilmesi için yeterli kaynak ve bütçe tahsis etmek; kız çocukları ve kadınların afet sonrasında eğitim hayatından dışlanmalarını sağlamak amacıyla, belirli sosyal yardım programları aracılığıyla, eğitime belirli örf ve adetler sebebiyle yeteri değer verilmeyen kız çocuklarının ve diğer grupların yeniden entegrasyonuna öncelik verilmesini sağlamak;;

(c) Kadınların ve kız çocuklarının afet ve iklim değişikliği ile ilgili bilimsel araştırma ve eğitim faaliyetleri de dahil olmak üzere bilgiye eşit erişimlerini sağlamak; ve bu sağlanacak bilginin, eğitim sisteminin temel müfredatının bir parçasını oluşturmasını sağlamak;

(d) Kadınların değişen iklim koşullarına uyum sağlamak için gerekli becerileri geliştirmelerini ve sürdürülebilir kalkınma teşebbüslerine katılmalarını sağlamak için toplumsal bazda yenilikçi ve esnek cinsiyete duyarlı eğitim programlarına öncelik vermek; kız çocukları ve kadınların etkileneceği afet riskinin azaltılması ve yönetimi ile çevre ve

iklim bilimi ile ilgili tüm alanlarda eğitim ve öğretim almalarını desteklemek için özel programlar ve burslar oluşturulmasını sağlamak.

C. Çalışma ve sosyal güvenlik hakkı

61. Afet ve iklim değişikliği durumları, özellikle de yoksulluk içinde yaşayanlar başta olmak üzere kadınların geçim kaynaklarını etkileyerek onları doğrudan etkilemektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, çeşitli ayrımcılık biçimleriyle kök salmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bunlara örnek olarak arazi ve mülk sahipliği ve kontrolü üzerindeki kısıtlamalar, eşit olmayan ücret, kadınların güvencesiz, kayıt dışı ve düzensiz istihdamın yoğunlaşması, cinsel taciz ve işyerinde mobbing, iş hayatında hamileliğe bağlı ayrımcılık, cinsiyete dayalı ev işleri yükleri, ve kadınların ev, toplum ve bakım işlerine katkılarının gerektiği değeri görmemesi gibi durumlar örnek verilebilir. İşyerinde ayrımcılığa ilişkin diğer endişe kaynakları arasında emek ve cinsel sömürü, büyük arazilerin tekelleşen büyük şirketlerce ele geçirilmesi, doğal düzeni bozan maden endüstrileri ve yasal olarak düzenlenmemiş sanayi ve/veya tarımsal endüstriyel faaliyetler nedeniyle çevresel tahribat yer almaktadır. Tüm bu cinsiyete dayalı ayrımcılık türleri, kadınların afetler ve iklim değişikliğinin yol açtığı zararları önleme ve bunlara uyum sağlama kapasitesini sınırlandıran faktörler arasındadır.

62. Afetlerden sonra kadınlar için bakım ve ev işi yükleri genellikle artmaktadır. Gıda stoklarının, barınma ve su ve enerji kaynakları gibi altyapının tahribi ve sosyal hizmet sistemlerinin ve sağlık hizmetlerinin yokluğu gibi olumsuzlukların tümü, kadınlar ve kız çocukları için belirli sonuçlar doğurmaktadır. Cinsiyete dayalı bu eşitsizliklerin sonucunda, kadınların ve kız çocuklarının kırılabilirliği ve ölüm oranlarında artış ve ekonomik faaliyetlere katılmaları veya iyileşme ve sürece uyum için gerekli bilgi ve eğitim gibi kaynaklara erişebilmeleri için kendilerine daha az zaman bırakılması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.²⁸

63. Sosyal ve yasal düzlemdeki eşitsizlikler, kadınların daha güvenli, afetlere karşı daha korunaklı bölgelere taşınmasını daha da zora sokmakta ve kadınların finansal hizmetlere, krediye, sosyal güvenlik yardımlarına ve arazi ve diğer üretim unsuru kaynaklara erişim haklarını sınırlayabilmektedir.²⁹

64. İşbu bağlamda taraf ülkelerin yapması gerekenler şunlardır:

(a) **Kadınlar ve erkekler arasındaki ekonomik eşitsizlikleri aza indirecek ve kadınların yaşayacağı afet risklerini azaltmasını ve iklim değişikliğine uyum sağlamalarını sağlayacak toplumsal cinsiyete duyarlı sosyal koruma ve sosyal hizmetler sistemlerine yatırım yapmak; ve sosyal koruma programlarının uygunluk kriterleri, hane reisinin kadın olduğu haneler, bekar kadınlar, ülke içinde yerinden edilmiş, göçmen ve mülteci kadınlar ve engelli kadınlar dahil olmak üzere tüm kadın grupları için erişilebilir olmasını sağlamak için yakından izlenmesi;**

(b) **Düzenli teftişlerle birlikte, özellikle gelir arttırmaya yönelik ve yerel faaliyetlerin sürdürülmesi için gerekli olan -altyapıların afetlerden sonra mümkün olan en kısa sürede işlevsel hale getirilmesini teminat altına almak amacıyla bina güvenlik kurallarının ve diğer düzenleyici sistemlerin benimsenmesi yoluyla iş yerleri nükleer reaktörler ve tesisler de dahil olmak üzere kritik altyapıların afet risk direncinin artırılmasını sağlamak;**

(c) Kadınların, işbu sözleşmenin 11. maddesinde belirtildiği üzere insana yakışır ve sürdürülebilir istihdam fırsatlarına eşit erişimlerini teminat altına almak ve bunları hem kentsel hem de kırsal alanlarda afet önleme, yönetim ve iyileştirme bağlamında ve iklim değişikliğine uyum süreçleriyle iç içe uygulamak;

(d) Kadınların para piyasalara, finansal hizmetlere, kredi ve sigorta programlarına eşit erişim sağlamasını kolaylaştırmak ve mevcut kayıt dışı ekonomiyi, kadınların emekli maaşı ve istihdamla ilgili diğer sosyal güvenlik haklarını talep edebilmelerini sağlayacak şekilde düzenlemek;

(e) Afet ve iklim politikalarına dahil ederek, kadınların ücretsiz bakım işleri yükününün eşit olmadığını kabul etmek ve bunları ele almak ve bakım görevlerinin cinsiyet merkezli yükünü değerlendirmek, azaltmak ve yeniden dağıtmaya yönelik politikalar ve programlar geliştirmek (örneğin, ev işi ve ücretsiz bakım işlerinin eşit paylaşımına ilişkin bilinçlendirme programlarının oluşturulması, zaman kazandıracak önlemlerin kişilere sunulması ve uygun teknolojilerin, hizmetlerin ve altyapının sürece dahil edilmesi) ;

(f) Yeşil ekonomi ve sürdürülebilir geçim kaynakları dahil olmak üzere geleneksel olmayan çalışma alanlarında, kadınların afet ve iklim değişikliği önleme, hazırlık, azaltma ve sürece uyum teşebbüsleri tasarımlarına, katılmalarına, yönetmelerine ve izlemelerine olanak sağlayacak ve onları bu tür girişimlerden yararlanmak için daha donanımlı hale getirecek eğitim olanaklarına erişim hakkının korunması ve teşvik edilmesi.

D. Sağlık hakkı

65. İşbu sözleşmenin 12. Maddesi, Taraf Devletleri, özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri ile akıl ve psikolojik sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimde kadın ve erkek arasında temel bir eşitlik sağlama çağrısında bulunmaktadır.³⁰ Taraf devletlerin 12. Madde kapsamında alması gereken önlemler işbu sözleşmede komite tarafından belirtilen her kadının sağlık hakkına saygı gösterilmesi, korunması ve uygulanmasına yönelik kadın ve sağlık konularına ilişkin 24 Sayılı (1999) Genel Tavsiyesi metninde belirtilmiştir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri de dahil olmak üzere sağlık hizmetleri ve kuruluşlarının, afet durumlarında bile mevcut, erişilebilir, kabul edilebilir ve kaliteli olması beklenmektedir. ³¹ Bu amaçla, toplumsal cinsiyete duyarlı iklim değişikliği ve afetler karşısında dayanıklılık politikalarının, bütçe planlama ve izleme faaliyetlerinin sağlık hizmetleri ve sistemlerine tam olarak entegre edilmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır.³²

66. İklim değişikliği ve afetler, pandemi halleri de dahil olmak üzere, daha önce karşılaşılmamış ve tekrarlayan hastalıkların sıklığını, dağılımını ve şiddetini etkilemektedir. Gıda, beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliklerin yanı sıra, kadınların çocuklar, yaşlılar ve hastaların bakımında birincil unsur olarak hareket etmesi gerektiğine yönelik toplumsal beklentiler, kadınların ve kız çocuklarının hastalığa karşı duyarlılığını artırmaktadır.

67. Taraf devletler, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile yaşa uygun kapsamlı cinsel eğitim, ruh sağlığı, hijyen ve sanitasyon dahil olmak üzere kadınların sağlık hakkını teşvik etmek, korumak ve hayata geçirmeye yönelik kapsamlı politika ve bütçelerin oluşturulmasını sağlamalıdır. Acil gebelik dönemi bakım ve emzirme desteği gibi doğum öncesi ve sonrası bakım yönetmeliklerinin, iklim değişikliği ve afet stratejilerinin, planlarının ve programlarının bir parçası haline getirilmesi sağlanmalıdır.

68. **Konu ile ilgili olarak taraf devletlerin özellikle yapması gerekenler şunlardır:**

(a) Farklı kadın ve kız çocuğu gruplarının, sağlık politika ve programlarının planlanması, uygulanması ve izlenmesine ve afet risk yönetimi ve iklim değişikliği bağlamında kadınlar için bütünsel sağlık hizmetlerinde karar alma pozisyonları da dahil olmak üzere plan ve yönetiminde söz sahibi olmasının sağlanması;

(b) İklim değişikliği ve afete karşı dayanıklı sağlık sistem ve hizmetlerine yatırım yapmak yanında, mevcut kaynakları azami düzeyde sağlıklı birey olmanın altında yatan belirleyici unsurlar olan temiz su, yeterli beslenme, sağlık tesisleri ve adet dönemi hijyen yönetimi gibi unsurlara tahsis etmek ve bu yatırımların sağlık sistemlerinin iklim değişikliği ve afetlere bağlı olarak değişen sağlık hizmeti ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve yeni taleplere yetebilecek kadar dayanıklı olacak şekilde dönüştürülmesine sağlamak;

(c) Ruh sağlığı, onkolojik tedavi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanları dahil olmak üzere, kadınlar ve kız çocuklarının sağlık hizmetlerine, eğitime ve bilgiye erişimlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını sağlamak ve özellikle, kanser taraması, ruh sağlığı ve danışmanlığının yanı sıra HIV/AIDS dahil cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi ve tedavisine yönelik programlara afet öncesi, sırası ve sonrasında kaynak tahsis etmek;;

(d) Acil durumlarda doğum kontrol yöntemlerine erişim, HIV/AIDS ve güvenli kürtaj için temas sonrası profilaksi ve güvenli annelik hizmetleri sağlama yoluyla anne ölüm oranlarını azaltma girişimleri de dahil olmak üzere, afet hazırlık ve müdahale programları kapsamında aile planlamasıyla birlikte cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgi ve hizmetlerinin sağlanmasına öncelik vererek, nitelikli ebelerin sağlanması ve doğum öncesi asist hizmetlerinin sağlanması;

(e) Afet ve iklim değişikliği bağlamında farklı kadın gruplarının kendilerine has sağlık ihtiyaçlarına cevap verebilen sağlık hizmetlerine eşit kalitede erişim sağlamasını teminat altına almak için, kadınlara sağlık hizmetlerinin kamu, sivil toplum ve özel kuruluşlar tarafından sağlanma sürecinin izlenmesi;

(f) Afetlerde faaliyet gösteren tüm sağlık kurumlarına, özerklik, mahremiyet, bilgilendirilmiş onam sağlama, ayrımcılık yapmama ve bireylerin seçim hakları dahil olmak üzere kadınlara özgü insan haklarını teşvik edecek şekilde hareket etmesini zorunlu getirmek; ve engelli, yerli veya azınlık, lezbiyen, biseksüel, transseksüel ve interseks kız ve kadınların, yaşlı ve diğer marjinal kadın grupların haklarının geliştirilmesini ve korunmasını sağlamaya yönelik özel tedbirlerin afet sağlık hizmetleri politika ve standartlarına açık şekilde dahil edilmesini sağlamak;

(g) Acil servisleri de kapsayacak şekilde, sağlık çalışanlarına yönelik oluşturulacak eğitim müfredatının özellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda kadın sağlığı ve kadın insan hakları konuları üzerine kapsamlı, zorunlu, toplumsal cinsiyete duyarlı programlardan oluşmasını sağlamak ve sağlık çalışanlarının artan afet riski, iklim değişikliği ve ortaya çıkan değişik hastalık türlerinin bir sonucu olarak acil müdahale gerektiren halk sağlığı olaylarındaki olası artışlar arasındaki ilişkiyle ilgili olarak bilgilendirilmesini sağlanmalı ve bu eğitim programının aynı zamanda engelli, yerli ve azınlık ve diğer marjinal gruplardaki kadınların haklarına ilişkin bilgileri de içermesi sağlanmalıdır;

(h) Afet durumlarında ve iklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklara karşı kırılganlaşan cinsiyete dayalı farklılıklar hakkında veri toplamak ve paylaşmak; ve bu verilerin, herkese hitap eden hak temelli afet ve iklim değişikliği eylem planları ve stratejileri geliştirmek için kullanılmasını sağlamak.

E. Yeterli yaşam koşullarına sahip olabilmek hakkı

Gıda, toprak, konut, su ve temizlik

69. İklim değişikliğinin etkileri, azalan gıda güvenliği, toprak/arazi bozulumu ve su ve diğer doğal kaynakların daha sınırlı hale gelmesi ile bağlantılı olarak birçok alanda kendini hissettirmektedir. Gıda, toprak ve su kaynaklarındaki güvensizliğinde yaşayan bu olayların etkilerinin cinsiyet kavramından bağımsız olmadığına ve gıda kıtlığı dönemlerinde kadınların eksik ve yetersiz beslenmeden kaynaklı sorunlar yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğuna dair kanıtlar mevcuttur.³³ Ayrıca, birçok toplumda yiyecekleri yetiştirme, toplama ve hazırlanması yanında, yakacak ve temiz su toplama görevlerinde birincil sorumluluğa sahip olan kadın ve kız çocuklarının, erişilebilir, uygun fiyatlı, güvenli içme suyu ve yakacak kaynaklarının eksikli durumundan zaman, fiziksel zorluk, artan şiddete maruz kalma durumu ve iklimle ilgili bu kaynak kıtlığından kaynaklanabilecek stres nedeniyle orantısız bir şekilde etkilendikleri de ortaya konan bir başka olgudur.³⁴

70. Özellikle kırsal ve yerli kadınlar, dünyadaki küçük ölçekli ve geçim kaynağı olarak kullanılan çiftliklerde çalışanların çoğunluğunu ve tarım işçilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaları nedeniyle bir gıda üreticileri ve tarım işçisi olarak afetlerden ve iklim değişikliğinden doğrudan etkilenmektedirler. Ayrımcı yasaların ve sosyal normların bir sonucu olarak, kadınların güvenli toprak kullanım haklarına erişimi sınırlı kalmakta ve onlara düşen tarım arazileri genelde daha düşük kalitede ve sel, erozyon veya diğer olumsuz iklim olaylarına karşı daha yatkın olma eğilimindedir. Günden güne artan bir seyir halinde, erkeklerin dışarıya göç etmesi nedeniyle, iklim değişikliğinden etkilenen bölgelerde çiftçilik yapma sorumluluğu kadınlara bırakılmaktadır ancak buna rağmen, hala değişen iklim koşullarına uyum sağlamalarını yardımcı olacak yasal ve sosyal yönden tanınmış arazi mülkiyetine sahip değillerdir. Kadınlar ayrıca hava koşullarına bağlı olayların gıda fiyatları üzerindeki etkilerinden dolayı olarak etkilenmektedirler.

71. Bu sözleşmenin 12 ve 14. maddeleri, beslenme ve kadınların gıda üretimi ve tüketimine ilişkin karar alma süreçlerine eşit katılımına ilişkin özel taahhütler içermektedir. Buna ek olarak, işbu sözleşmenin katılımcı devletlerin ana öncelikleri olarak belirtilen 2. maddesindeki ayrımcılığı ortadan kaldırma, 5. madde (a)'da belirtilen ayrımcı ön yargılara dayalı kültürel davranış kalıplarını değiştirme, 15. maddede belirtilen kanun önünde eşitliği sağlama ve 16. maddede belirtilen evlilik ve de aile ilişkilerinde eşitliğin güvence altına alınmasına ilişkin hükümler, gıdaya ve sürdürülebilir geçim kaynaklarına erişim haklarının genel anlamda teminat altına alınması açısından hayati önem taşıyan bir husus olan kadınların toprak ve üretim kaynaklarına sahip olma hakları konusunu ele alırken hayati öneme sahiptirler.

72. **Taraf devlerin bu hususta yapması gerekenler şunlardır:**

- (a) Kadınların, yeterli içme suyu, ev içi ve gıda üretimi için su kullanımı da dahil olmak üzere gıda, barınma, temizlik, toprak ve doğal kaynaklar üzerindeki eşit haklarını teşvik etmek ve korumak ve kıtlık zamanlarında bile bu hakların mevcudiyetini ve erişilebilirliğini teminat altına almak için olumlu önlemler almak; ve özellikle afet ve iklim değişikliği bağlamında, özellikle hem kentsel hem de kırsal alanlardaki kayıt dışı yerleşim yerlerinde yaşayan yoksul kadınların yeterli barınma, içme suyu, temizlik ve gıdaya erişiminin sağlanmasına özel dikkat göstermek;
- (b) Sürdürülebilir ve (kadınları) güçlendirici geçim kaynaklarını belirleyip destekleyerek ve kadınların bunlara erişmesini ve faydalanmasını sağlayan ek hizmetler de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet sahaları geliştirerek kadınların afet ve iklim değişikliği etkilerine karşı direncini artırmak;
- (c) Yeterli barınma, gıda, su ve temizlik hizmetlerine sürdürülebilir erişimi teminat altına almak için insan hakları temelli bir yaklaşımı barındıran ve tüm kadınların işbu hizmetlere erişilebilirliğini sağlamaya öncelik veren, toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı kalkınma planları ve politikaları geliştirmek;
- (d) Evsizliği ortadan kaldırmak ve engelliler de dahil olmak üzere tüm kadınlar için yeterli ve afete dayanıklı konutların mevcut ve erişilebilir hale gelmesini sağlamaya yönelik mevzuat, program, politika ve bütçeler oluşturmak; ve ayrıca farklı kadın gruplarının özel ihtiyaçlarına öncelik ve yanıt verilebilecek, evlerinden zorla tahliyesine karşı koruyacak toplu konut ve kira yardımı programlarını sağlamak.

F. Özgür seyahat hakkı

73. Ekstrem hava olaylarının artan görülme sıklığı ve yoğunluğu ile iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel bozulmanın hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında önemli ölçüde nüfus yer değiştirme hareketlerine yol açması muhtemeldir.³⁵

74. Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi (CMW) dahil olmak üzere, işbu komite ve diğer birçok uluslararası insan hakları kuruluşu, afetlerin ve iklim değişikliğinin kadın göçünü tetikleyici faktörler arasında olduğunu kabul etmiştir.³⁶ Çeşitli bölgelerde yaşanan iklim değişikliği ve afetler, artık bölgesel bazda geçimlerini sağlayan olanaklara sahip olmayan aile üyelerini desteklemek amacıyla kadınların kendi başlarına kadınlaştırılmış iş sektörlerine göçü olarak adlandırılabilir bir kavram olan göçün kadınlaşmasında yaşanan artışa katkıda bulunmaktadır.

75. Kadın göçmenler, insan kaçakçılığına ek olarak sınır geçişlerinde, kamplarda, sınırlarda ve göç edilecek hedef ülkelerde diğer ayrımcılık biçimleri de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınlar ayrıca, yeterli cinsel, üreme ve ruh sağlığı hizmetlerinden yoksun olmaları ve ayrıca istihdam, sosyal güvenlik, eğitim, barınma, doğum veya evlilik belgesi gibi yasal belgelere ve adalete erişimde yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle göç sırasında ve gidecekleri yerde belirli insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Göçmen kadınlar ve kız çocukları sıklıkla çoklu/kesişen ayrımcılığa maruz kalmakta ve göç eden kadınlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kent merkezleri başta olmak üzere, hedef bölgelerdeki iklim değişikliği etkilerine karşı savunmasız olabilmektedirler.

76. In many contexts, however, women are unable to leave regions at high risk of disaster or to migrate in order to re-establish their lives in the wake of extreme climatic events.³⁷ Gender-based stereotypes, household responsibilities, discriminatory laws, lack of economic resources and limited access to social capital frequently restrict the ability of women to migrate.

77. Aynı zamanda, ailesindeki erkek üyenin göç etmesiyle geride kalan kadınlar da kendilerini neredeyse hiç hazır olmadıkları veya ilgili süreçle ilgili hiç eğitim almadıkları geleneksel olmayan ekonomik ve ailesel manada liderlik görevlerini üstlenmek zorunda bulabilirler. Bu durum ise özellikle afet meydana geldiğinde ve kadınların erkek aile üyelerinin yardımı olmadan etkileri azaltma, iyileştirme ve uyum çabalarını koordine etmekle sorumlu olduğu durumlarda ön plana çıkmaktadır.

78. **Kadın göçmen işçilere ilişkin işbu sözleşme ve 26 (2008) sayılı ve kadınların mülteci statüsü, sığınma, uyrukluk ve vatansızlığın toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 (2014) sayılı Genel Tavsiye metni uyarınca, Taraf Devletlerin yapması gerekenler şunlardır:**

(a) **Göç ve kalkınma politikalarının toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını ve somut afet risk değerlendirmelerini içermesini sağlamak ve afet ve iklim değişikliğini ülke içinde yerinden edilme ve göç için önemli tetikleyici faktörler olarak tanımasını sağlamak. Ayrıca, bu bilgiler göç ve yerinden edilme sırasında kadın ve kız çocuklarının haklarını izlemek ve desteklemek için ulusal ve yerel bazdaki hazırlık planlarına dahil edilmelidir;**

(b) **Afetler ve iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş olan kadınlar da dahil olmak üzere göçmen kadınların, göçün tüm aşamalarında insan haklarını korumak ve geliştirmek için tasarlanmış politikaların geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesine katılımlarının kolaylaştırılması sağlanmalı ve aşağıda belirtilen alanlarda uygun hizmetlerin planlama süreçlerine göçmen kadınları dahil etmek için özel çaba sarf edilmelidir, bu alanlar: ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, eğitim ve öğretim, istihdam, barınma ve adalete erişim şeklindedir;**

(c) **Göçmenleri karşılayan sınır polisi, askeri personel ve hükümet yetkilileri arasında cinsiyet dengesinin sağlanması ve bu personelleri artan şiddet riski de dahil olmak üzere kadın göçmenlerin karşılaşılabileceği toplumsal cinsiyete özgü riskler konusunda eğitmek;**

(d) **Ve afet öncesi, esnası ve sonrasında, bekar kadınlar ve hane reisinin kadın olduğu hane bireyleri de dahil olmak üzere kadın ve kız çocuklarının özel hak ve ihtiyaçlarını dikkate alarak insan (göç) hareketliliği ile ilgili hususları afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği politikalarına entegre etmek.**

VII. Yaygınlaştırma ve raporlama

79. Afetlerin ve iklim değişikliğinin etkisini etkili bir şekilde önlemek ve azaltmak için taraf devletler ve diğer paydaşlar, cinsiyet eşitsizliğini ele almaya yönelik tasarlanmış stratejiler, politikalar ve programların geliştirilmesine ilişkin bilgi ve verileri toplamak, analiz etmek ve yaymak için ölçülebilir ve hedefli adımlar atmalı ve afet riskini azaltıp ve iklim direncini artırmalıdır.

80. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları ile insani yardım, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği konularında çalışanlar arasında işbirliği ağları kurulmalı ve bu işbirliği ulusal insan hakları kuruluşlarıyla, çeşitli düzeylerdeki devlet kurumlarını ve uluslararası kuruluşları içermelidir.

81. **Etkin izleme ve raporlama sistemlerinin kurulmasını sağlamak için taraf devletlerin yapması gerekenler şunlardır:**

(a) **Afet riskinin azaltılması, iklim değişikliği ve cinsiyet eşitliği ile ilgili tüm alanlarda veri toplamak, analiz etmek, izlemek ve yaymak için güvenilir mekanizmalar tasarlamak ve bunları kurumsallaştırmak;**

(b) **Kadınların yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde veri toplama, analiz etme, izleme ve süreçlerden elde edilen bulguların dağıtılması sürecine katılımını sağlamak;**

(c) **İklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması politikaları kapsamında kadınlara yönelik insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için uyguladıkları yasal çerçeveler, stratejiler, bütçeler ve programlar hakkında komitemizi sundukları periyodik raporlarda bilgilendirmek;**

(d) **Bu genel tavsiye metnini yerel topluluk ve azınlıkların dilleri de dahil olmak üzere ulusal ve yerel dillere çevirmek ve hükümetin tüm birimlerine, sivil toplum kuruluşlarına, medya ve akademik kurumlarla birlikte kadın örgütlerine kapsamlı olarak dağıtmak.**

REFERANSLAR

1. IPCC, Devletlerarası İklim Değişikliği Paneli Beşinci Değerlendirme Raporu, 2013. IPCC, iklim değişikliğini "iklim durumundaki, ortalamasında ve/veya değişkenlik özelliklerinde meydana gelen tanımlanabilen (istatistiksel
2. 65 (2), 2016.
3. ECIS-UNDP, "İklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması", 2016.
4. Bakınız, BM Kadının Farklı Toplumlardaki Statüsü Komisyonu, Mart 2012 ve Mart 2014'te 56. ve 58. Oturumlarda oybirliğiyle kabul edilen "Cinsiyet eşitliği ve doğal afetlerde kadınların güçlendirilmesi" konulu karar metinleri.
5. testler vs. aracılıyla) ve ortalama olarak on yıllar boyunca veya daha uzun süre devam eden değişiklik" olarak belirtmektedir.
- S. Hassol ve ark, '(Un) Natural Disasters: Communicating Linkages Between Extreme Events and Climate Change', ', WMO Bülteni
6. Örneğin, bkz. Yaşlı Kadınlar ve İnsan Haklarının Korunması hakkındaki 27 nolu, Genel Tavsiye Metni ,CEDAW/C/GC/27, 2010, paragraf 25.
7. Mevcut genel tavsiye metni amaçları doğrultusunda, aksi belirtilmedikçe, "kadınlar"a yapılan tüm atıflar kadın ve kız çocuklarını kapsayacak şekilde okunmalıdır.
8. Neumayer, Eric ve Plumper, Thomas, 2007, *The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002*, Annals of the Association of the American Geographers, 97(3): 551-566.
9. UNISDR, Afet Riskini Azaltma Küresel Değerlendirme Raporu: Değişen İklim Koşullarında Risk ve Yoksulluk, 2015; BM ESCAP, Sınır Tanımayan Afetler: Sürdürülebilir Kalkınma için Bölgesel Dayanıklılık: Asya Pasifik Afet Raporu, 2015.
10. C. Bern ve ark., 'Risk Factors for Mortality for Mortality in the Bangladesh Cyclone of 1991', Bulletin of the World Health Organization, 1993, 71(1):73-78.
11. Birleşmiş Milletler, 'Nargis Sonrası Ortak Değerlendirmesi', 2008; Aguilar, L. ve ark, 'Training Manual on Gender and Climate Change', IUCN, UNDP ve GGCA, 2009.

12. UNISDR, Afet Riskini Azaltma Küresel Değerlendirme Raporu: Değişen İklimde Risk ve Yoksulluk, 2015; UNDP, “Temiz Kalkınma Mekanizması: İklim Finansman Mekanizmalarının Cinsiyet Boyutlarını Keşfetmek”, 2010; UNDP, “İklim Değişikliği Finansmanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması”, 2011.

13. UNDP, “Toplumsal cinsiyet ve afet riskinin azaltılması”, 2013; DSÖ, 'Toplumsal Cinsiyet, İklim Değişikliği ve Sağlık', 2010.

14. BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW), Sonuç gözlemleri, Solomon Adaları, CEDAW/C/SLB/CO/1-3, 2014, paragraf 40-41; Sonuç gözlemleri, Peru, CEDAW/C/PER/CO/7-8, paragraf 37-38; Sonuç gözlemleri, Gine, CEDAW/C/GIN/CO/7-8, paragraf 53; Sonuç gözlemleri, Grenada, CEDAW/C/GRD/CO/1-5, paragraf 35-36; Sonuç gözlemleri, Jamaika, CEDAW/C/JAM/CO/6-7, paragraf 31-32; Sonuç gözlemleri, Seychelles, 2013; Sonuç gözlemleri, Togo, CEDAW/C/TGO/CO/6-7, paragraf 17; Sonuç gözlemleri, Cezayir, CEDAW/C/DZA/CO/3-4, paragraf 42-43; Sonuç gözlemleri, Yeni Zelanda, CEDAW/C/NLZ/CO/7, paragraf 9, 36-37; Sonuç gözlemleri, Şili, 2012, CEDAW/C/CHI/CO/5-6, 38-39; Sonuç gözlemleri, Beyaz Rusya, CEDAW/C/BLR/CO/7, paragraf 37-38, Son gözlemler, Sri Lanka, CEDAW/C/LKA/CO/7, paragraf 38-39; Sonuç gözlemleri, Nepal, CEDAW/C/NPL/CO/4-5, paragraf 38; Sonuç gözlemleri, Tuvalu, CEDAW/C/TUV/CO/2, paragraf 55-56. Ayrıca bkz. Genel Tavsiye metni no. 27 Yaşlı Kadınlar ve Bunların İnsan Haklarının Korunması, CEDAW/C/GC/27, 2010, paragraf 25; Genel Tavsiye No. Sözleşmenin 2. Maddesi Kapsamındaki taraf devletlerin temel yükümlülükleri hakkında 28. CEDAW/C/GC/28, 2010, paragraf 11.

15. CEDAW, 44. Oturum, Ağustos 2009, “CEDAW Komitesinin afet riskinin azaltılması, cinsiyet ve iklim değişikliğine yönelik beyanati”.

16. Bkz. Birleşmiş Milletler, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Planı 2015-2030, http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordren.pdf.

17. A.g.e

18. UNFCCC, Karar no 18.CP/20 (2014 – COP20), Cinsiyete İlişkin Lima Çalışma Programı; UNFCCC, Cinsiyet ve İklim Değişikliği, FCCC/SBI/L.29, COP23.

19. Taraf Devletler Konferansı, Paris Anlaşmasının Kabulü, FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1.

20. Bkz. CEDAW/C/GC/28, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 2. maddesi

kapsamında taraf devletlerin temel yükümlülüklerine ilişkin CEDAW Genel Tavsiyesi No. 28 (2010).

21. IPCC, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Dördüncü Değerlendirme Raporu, 2007.

22. Örn, bkz. Sonuç gözlemleri, Tuvalu, CEDAW/C/TUV/CO/2, paragraf 55-56

23. Ayrıca bkz. CEDAW Kadınlara Adalet Erişimi hakkında Genel Tavsiye no.33, CEDAW/C/GC/33.

24. İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü 2016 raporunda, A/HRC/31/52, paragraf 44'de "Tarafların iklim değişikliğini uluslararası işbirliği yoluyla etkin bir şekilde ele almaması, onların kendi yetki alanlarındakilerin insan haklarını korumak ve uygulamaya yönelik insan hakları hukuku nezdindeki sorumluluklarını yerine getirmelerini engelleyecektir." şeklinde ifade edilmiştir.

25. BM İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/28/76, 10 Şubat 2015, paragraf 40 (g), 99 ve 104.

26. CEDAW Cinsiyet ve İklim Değişikliği Komitesi Beyanati, CEDAW 44. Oturumu, Ağustos 2009.

27. CEDAW Komitesinin Haiti'deki duruma ilişkin beyanati, E/CN.6/2010/CRP.2; Ayrıca bkz. CEDAW/C/GC/19/Add.1, paragraf 12 ve CEDAW/C/GC/35, paragraf14.

28. Bkz. “Kadınların ve kız çocuklarının eğitim hakkı üzerine” CEDAW Genel Tavsiye no. 36 (2017), CEDAW/C/GC/36.
29. Örn. bkz. CEDAW Sonuç gözlemleri, Beyaz Rusya (2000), A/55/38, paragraf 339.
30. Bkz. 29 Sayılı CEDAW Genel Tavsiye (2013), Evliliğin Ekonomik Sonuçları, Aile İlişkileri ve Dağılması, CEDAW/C/GC/29 ve kırsalda yaşayan kadınların haklarına ilişkin 34 Sayılı Genel Tavsiye (2016), CEDAW/C/GC /34.
31. Bkz. 24 No'lu Genel Tavsiye (1999), Sözleşme'nin 12. Maddesi (kadınlar ve sağlık).
32. DSÖ, “Çevre sağlığında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri”, Avrupa Çevre ve Sağlık Komitesi 25. Oturumu, EUR/5067874/151, 2008.
33. IPCC (2014) AR5, 733.
34. Örneğin, bkz. CEDAW Sonuç Gözlemleri, Nepal, CEDAW/C/NPL/CO/4-5.
35. DSÖ, 'Toplumsal Cinsiyet, İklim Değişikliği ve Sağlık', 2010.
36. CMW, CEDAW, UN Women ve OHCHR'nin Ortak Beyanatu, 'Geniş Ölçekli Göçmen ve Mülteci Hareketlerinde Cinsiyet BoyutlarınınBkz. CEDAW Genel Tavsiye No. 26 (2009), kadın göçmen işçiler, CEDAW/C/GC/26, paragraf 8; CMW, CEDAW, UN Women ve OHCHR'nin Ortak Beyanatu, 'Geniş Ölçekli Göçmen ve Mülteci Hareketlerinde Cinsiyet Boyutlarının Ele Alınması', 19 Eylül 2016. Ele Alınması', 19 Eylül 2016.
37. Asya Kalkınma Bankası, 'Toplumsal cinsiyet eşitliği ve gıda güvenliği-açlığa sorununa karşı bir araç olarak kadının güçlendirilmesi', 2013, 12.